

**Seguint el rastre d'Albert
Einstein per l'Espluga de
Francolí i Poblet (1923)**

Antoni Carreras Casanovas

Seguint el rastre d'Albert Einstein per l'Espluga de Francolí i Poblet (1923)

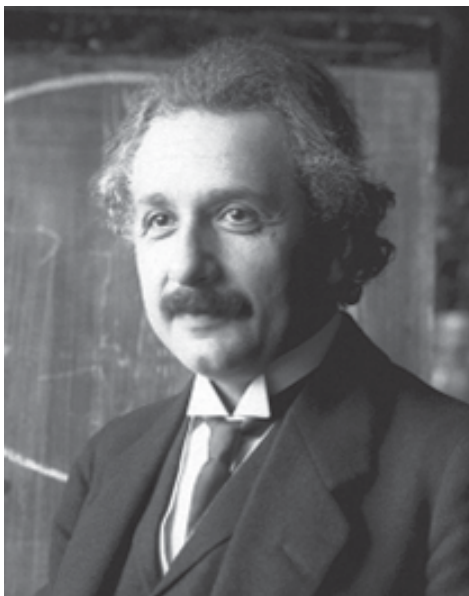
Antoni **Carreras Casanovas**

*antonio.carreras@urv.cat

Resum: Anàlisi i seguiment de l'estada d'Albert Einstein a l'Espluga de Francolí i Poblet el diumenge 25 de febrer de 1923, a través de la documentació gràfica conservada.

Paraules clau: Albert Einstein, visita, l'Espluga de Francolí, Poblet

El diumenge dia 25 de febrer de 2013 es complien noranta anys de la vinguda del físic universal Albert Einstein a l'Espluga de Francolí, en el transcurs de la seva visita al monestir de Santa Maria de Poblet, amb motiu de la invitació que li van fer la Mancomunitat de Catalunya i l'Estat Espanyol. Arran d'aquesta efemèride hem aprofundit en aquell dia de la vida d'Albert Einstein, per tal d'esbrinar com degué ser aquesta estada a l'Espluga i a Poblet.

Albert Einstein. Tenia 44 anys quan va venir a Catalunya. (Autor Ferdinand Schmutzer).

Albert Einstein a l'Espluga de Francolí i Poblet

Era notòria l'existència d'una fotografia que constata la presència d'Albert Einstein a l'Espluga el 1923. En publicar-se el volum I de la *Història de l'Espluga*¹, es pogué identificar la majoria dels nens i nenes que apareixien a la fotografia (els nens que li van donar la mà eren Manel Puig Joaquín i la nena Assumpció Sans Mir, també hi havia Maria Martí Sans i Lluïsa Sans Mir (cal Caragol); el noi amb la gorra, Josep Puig Joaquín i la persona més gran asseguda a la vorera, el seu pare, Emili Puig Fernández (41 anys) de «cal Fuster groc»; la noia dreta tocant a la porta adovellada, Tura Castells Besora). Tanmateix, amb posterioritat a aquesta publicació, ha aparegut una segona fotografia feta a l'Espluga, al mateix lloc i quasi amb els mateixos infants i persones que l'anterior, encara que en una altra posició². Una anàlisi detallada de les vestimentes i faccions dels nens i personatges, demostren que són quasi els mateixos nou infants els que apareixen en les dues fotografies, però sense la presència del nen més petit (Manel Puig Joaquín) i la incorporació d'una nova nena. En aquesta segona fotografia apareix un altre personatge de més edat, deslligat del grup: una dona recolzada al brancal de la portalada adovellada, a mode d'espectadora. Hem pogut identificar també aquest nou personatge. Era Alberta Nicasi Vidal, de ca la Paula que cuidava el propietari d'aquella casa on es trobava quan fou capturada la fotografia, i que era d'Antoni Carreras Llorach, un dels gorra musques que apareixen en la fotografia de 1927 junt amb molts pagesos espluguins.³

Albert Einstein el diumenge 25 de febrer de 1923, cap a les dues del migdia, al carrer de la Font de l'Espluga de Francolí, acompanyat d'un grup de nens i nenes (donant la mà Manel Puig Joaquín i la nena Assumpció Sans Mir; Maria Martí Sans i Lluïsa Sans

Mir (cal Caragol); el noi amb la gorra, Josep Puig Joaquín i la persona més gran asseguda a la vorera, el seu pare, Emili Puig Fernández; la noia dreta tocant a la porta adovellada Tura Castells Besora.

(*Archivo General de la Administración* [IDD(03)88, F/30198, S10, F15])

Albert Einstein el diumenge 25 de febrer de 1923 al carrer de la Font, de l'Espluga de Francolí. Original perdut. Publicada i extreta del *Mundo Gráfico. Revista Popular Ilustrada*, 1923, año XIII, número 592 (dimecres, 7 de març), p. 13. (Biblioteca Nacional de España).

Atesa aquesta commemoració i aquest nou document gràfic, hem intentat seguir el rastre del famós físic a l'Espluga.

En primer lloc, per tal de refer mínimament l'estada a la vila, calia esbrinar l'hora que es van fer les fotografies al carrer de la Font, per això s'han analitzat la incidència dels rajos de sol a les façanes de les cases i les ombres que es projectaven a les fotografies i s'han buscat la incidència dels rajos de sol i les ombres que el passat dia 25 de febrer de 2013 es projectaven en les mateixes cases en diversos moments del dia. D'aquesta manera s'ha pogut saber que les fotografies del 25 de febrer de 1923 corresponen entre les 13:30h i les 14:00h, hora solar, atès que l'any 1923 l'horari no anava ni avançat ni retardat de l'hora del sol⁴.

En segon lloc s'ha fet el mateix anàlisi de la fotografia que Einstein es va fer a Poblet. Una vegada localitzat el lloc de la fotografia i que correspon en concret a l'angle nord-est del sobreclaustrer, sota un arc escarser que posteriorment va desaparèixer i que fa poc temps ha tornat a ser reconstruït. L'hora que projecten les ombres allargades dels personatges i del propi arc, amb les que es projecten actualment emprant l'hora solar correspon entre les 15:00h i les 15:30h⁵, malgrat que actualment un gran xiprer del claustre projecta a la vegada una ombra sobre el mateix lloc i deixa a la penombra l'arc escarser.

Pel que fa els cinc personatges que figuren en la fotografia de Poblet i que són els que deuriem acompanyar a Einstein a l'Espluga eren: la seva esposa i cosina, Elsa Einstein; els enginyers Rafael Campalans Puig⁶, i Bernat Lassaletta Perrin⁷, que era probablement el que conduïa el cotxe atesa la seva indumentària; el personatge assegut hom diu que és Ventura Gassol, malgrat que algú també ho desmenteix, i el fotògraf Casimir Lana Sarrate que també era enginyer⁸.

Per tant, sabem que ben entrat el migdia del diumenge 25 de febrer es van fer les fotografies al carrer de la Font de l'Espluga i que al voltant de les tres de la tarda es va fer la fotografia al sobreclaustrer de Poblet. En conseqüència, primer van fer estada a l'Espluga abans de visitar el monestir. Així, cal suposar que Albert Einstein i els seus acompanyants haurien sortit de Barcelona entorn a les nou del matí i sobre dos quarts d'una o la una del migdia arribarien a l'Espluga, atès que en aquell temps anar de Barcelona a l'Espluga podia suposar unes tres hores i mitja ben bones o més, ja que les carreteres no eren les d'ara i els cotxes corrien a unes velocitats molt més moderades.

A la vila se'ls hi va fer l'hora de dinar i com que l'única fonda adient que hi havia era la Fonda Ibèrica, situada a l'actual carrer de la Font núm. 6 (ara cal Flocs), regentada llavors per la família Castells-Besora (una de les filles, Tura Castells Besora, surt a la fotografia, com una de les nenes més grans), determinaren dinar allí mateix. En acabar de dinar, sortiren al carrer disposats a pujar al cotxe per seguir el viatge cap a Poblet, però un grup d'infants que devien jugar pel carrer i alguns veïns de cases properes, sorpresos per l'arribada i estacionament d'un cotxe amb forasters, van sortir segurament per veure el cotxe, no a Albert Einstein, que ben segur, ni el devien reconèixer. Fou llavors quan el famós físic, en una mostra de la seva condició humana d'afabilitat i simpatia que diu molt de la seva persona, es deixà rodejar dels vaillets i altres persones per fer-se dues fotografies, tot estenent les seves mans per donar-les als infants amb una altra mostra de tendresa i humanitat. És de suposar que el primer de sortir de la fonda fou Einstein i el fotògraf Lana i que abans que els acompanyants pugessin a l'automòbil, es realitzà la primera fotografia, la que hi ha la dona a la porta adovellada. Pocs minuts després, quan dos dels acompanyants ja estaven asseguts darrera del cotxe disposats a emprendre el viatge (en la fotografia sembla distingir-se pels cabells a la seva esposa Elsa, asseguda al mig i un cinquè acompanyant sembla estar darrera el vehicle, potser trafiquejant amb

paquets), Lana feia la segona fotografia, la dels nens asseguts a la vorera.

Una vegada fetes les instantànies, Albert Einstein i els seus acompanyants prosseguiren cap al monestir de Santa Maria de Poblet. Segurament pujaren pel carrer de la Font, carrer Major, plaça de l'Ajuntament (en aquells temps plaça de la Constitució) i d'allí podien seguir bé tombant per l'actual carrer Mossèn Ramon Muntanyola (antic camí de l'Ermida i després Mestre Roig) fins el passeig Cañellas i pujar per la carretera de

Poblet, bé, decantant pel carrer de l'Abadia (en aquells temps carrer de Joan Amigó Moles) cap a la plaça de l'Església (llavors plaça de l'Església o de la Unió) i pujar per l'actual carrer Lluís Carulla (llavors carrer de Sant Domènec) fins a trobar la carretera o camí de Poblet.

El temps estimat per arribar al monestir de Poblet en aquells anys hauria estat d'uns deu o quinze minuts, ateses les condicions del trajecte⁹. Per tant, arribarien al monestir de Poblet cap a les dues o un quart de tres del migdia o una mica més. Començaren la visita pel malmès monestir i al voltant de les tres o dos quarts de quatre es trobaven al sobreclaustre, on van fer-se la fotografia. És de presumir que en acabar la visita, potser sobre les quatre o les cinc de la tarda, Albert Einstein va signar en el «Libro de Honor del Monasterio de Poblet, años 1920-1957», on en una de les seves pàgines a l'angle de l'esquerra consta de forma ben clara la signatura d'«*Albert Einstein, 1923*»¹⁰ i sobre les cinc o dos quarts de sis de la tarda van retornar a l'Espluga i prosseguiren cap a Barcelona, lloc on haurien arribat cap a les vuit o les nou del vespre.

Pel que fa a les possibilitats que els il·lustres visitants es quedessin a dormir a l'Espluga, pensem que és força improbable. Per descartar la possibilitat que es quedés a dormir la nit de dissabte cap al diumenge, hem consultat l'agenda del físic en el seu viatge a Catalunya¹¹, hem vist que el dissabte dia 24 Albert Einstein havia visitat els monestir de sant Cugat del Vallès i a les 19 hores va impartir una conferència a la sala de sessions del Palau de la Diputació de Barcelona (Institut d'Estudis Catalans). Per poc que s'allargués, la conferència s'hauria acabat, fet i fet, sobre les 20:30h o les 21:00h. Sembla improbable que en aquelles hores emprengués un viatge de Barcelona a l'Espluga en cotxe.

Igualment, per descartar la segona possibilitat de la nit del diumenge cap al dilluns, ens hem basat en la mateixa agenda del viatge en la què es posa de manifest que el dia següent, dilluns 26, havia de visitar les esglésies paleocristianes i romàniques d'*Egara* (Terrassa), acompanyat pel president de la Mancomunitat de Catalunya Josep Puig i Cadafalch. En conseqüència, les dues possibilitats de pernoctar a l'Espluga semblen altament improbables.

Per tant, i concloent, és de suposar que Albert Einstein sortí de Barcelona sobre les nou del matí del diumenge, arribà a l'Espluga sobre les 12:30h o 13:00h, dinà i seguí el viatge cap a Poblet poc després. Visità l'esbalandrat monestir, ja que en aquells temps encara no s'havia fet la restauració monumental ni de la vida monàstica. I cap a les 17:00h. aproximadament emprengué el viatge de retorn a Barcelona, tot passant altre cop per l'Espluga sense aturar-se.

El setmanari local de l'Espluga, «*El Francolí*», se'n féu ressò en el seu número 40, de 28 de febrer de 1923, en la secció *Notes de casa*, on recollia la notícia: «-Diumenge proppassat estigué a la vila de pas cap al monestir de Poblet acompanyat de la seva senyora i dels professors de l'Escola Industrial de Barcelona senyors Campalans i Larra (sic), el savi físic alemany

Albert Einstein al sobreclaustre del monestir de Santa Maria de Poblet el diumenge 25 de febrer de 1923, entorn les tres de la tarda, acompanyat de la seva esposa Elsa, al seu costat Rafael Campalans, a la dreta Bernat Lassaletta Perrin, suposadament Ventura Gassol assegut, i qui fa la foto era Casimir Lana Sarrate.

(Archivo General de la Administración, [IDD(03)88, F/30198, S10, F16])

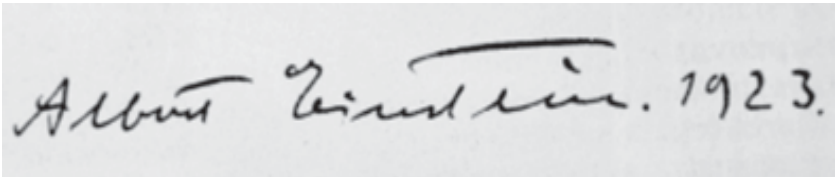
Publicada per *Mundo Gráfico. Revista Popular Ilustrada*, 1923, año XIII, número 592 (dimecres, 7 de març), p. 13. BNE.)

n'Albert Einstein qui ha vingut del seu país, a l'objecte de professar a Barcelona invitat per la Mancomunitat, uns cursets sobre aspectes més recents de la teoria de la relativitat»¹². I també el número 41, del 15 de març del mateix any, en la secció de *Crònica General*, on fa esment de la vinguda de «Salvador» Einstein a donar unes conferències sobre la teoria de la relativitat a l'Institut d'Estudis Catalans: «-Invitat per aquesta -La Mancomunitat de Catalunya- ha vingut d'Alemanya a Catalunya, el savi professor en Salvador Einstein qui ha donat a l'Institut d'Estudis Catalans unes conferències sobre la teoria de la relativitat, abandonant després molt satisfet a Catalunya, per a proseguir les seves divulgacions científiques per Espanya»¹³.

Aprofundint en els detalls de les dues fotografies, també hem esbrinat les particularitats del cotxe que duia. Sembla ser que era un vehicle model Elizalde, tipus 26, potser tipus 30, però probablement tipus 26, matrícula B-6592, fabricat a Barcelona sobre els anys 1920 per l'empresa Fàbrica Española de Automòbils Elizalde (1915) malgrat portar el volant a la dreta com els cotxes anglesos; per tant, un cotxe relativament nou, propietat del Sr. Vicente Illa Cerdà, que vivia al carrer Mallorca 304 de Barcelona, dels quals actualment solament s'en conserva un en tot Catalunya¹⁴.

Hem intentat refer l'estada d'Albert Einstein a l'Espluga de Francolí aquell diumenge de febrer de 1923, tot seguint el rastre que va deixar en base a les evidències fotogràfiques i plantejaments lògics deductius. No sabem si visità alguna cosa més de la vila (església, hospital, ajuntament...), d'això no en tenim constància de cap rastre. Aquell dia, les cròniques de la vila parlen que hi hagué l'enterrament de «*N'Antònia Llorens, mare de l'industrial Francesc Trullols. L'acte fou molt concorregut*»¹⁵, per tant, molta gent podia estar a l'enterrament, si és va fer cap al migdia. Ben segur que la seva visita passà desapercebuda per la majoria d'espluguins, sols els que van tenir la sort d'estar allí en aquells precisos moments van poder immortalitzar-se amb la presència de l'eminent físic universal a l'Espluga de Francolí.

Mentre la vida de l'Espluga seguia el seu pols. Aquell diumenge s'havia de celebrar la Festa de l'Arbre, però s'ajornà fins el dia 1 de març, una festa reivindicativa de la tallada d'arbres que es van fer al passeig Cañellas i a la plaça de l'Església, amb el desacord dels veïns. L'ajuntament estava regit per l'alcalde Pau Tarés Franquet, al Sindicat Agrícola hi havia com a president Josep Cabessa Coll, el rector era mossèn Blai Sans Figuerola, que en aquells dies estava malalt i l'Església Vella estava en procés de ser declarada Monument Artístic¹⁶. Un dia com qualsevol altre, amb les trifulgues del moment, si no hagués estat per aquella visita del físic universal que immortalitzà aquell jorn.

Firma autògrafa d'Albert Einstein «Libro de Honor del Monasterio de Poblet, años 1920-1957» (Font: TULLA, F.M., «Albert Einstein a Poblet», *Poblet*, II època, núm. 6, (2003), p. 31)

Albert Einstein a Catalunya

La visita d'Albert Einstein a Poblet i a l'Espluga s'encaixa en el viatge que va fer a Catalunya i a Espanya entre els dies 22 i 28 de febrer de l'any 1923. Albert Einstein i la seva esposa Elsa, visitaven Catalunya, invitats per la Mancomunitat catalana, dins un viatge oficial a l'Estat espanyol que culminà amb la visita a Madrid el dia 28 de febrer, on seria rebut pel Rei, Alfons XIII i altres autoritats de forma oficial. Allí es va relacionar amb Ortega y Gasset, i després s'aturà a Saragossa on pronuncià dues

conferències més. De retorn cap a Alemanya, el físic féu estada a Barcelona, on passà un dia distès acompanyat de Rafael Campalans, tot parlant de forma relaxada sobre temes polítics. En aquests sis dies a Catalunya, Albert Einstein va ser homenatjat i escoltat, al mateix temps que visitava alguns llocs representatius del país, amb l'objectiu de fer-li conèixer el passat i els projectes de modernització de Catalunya.

Com és sabut, el físic alemany va esdevenir un personatge famós a nivell mundial el novembre de 1919, moment que arran de unes observacions de l'eclipsi de sol de 29 de maig, fetes per la *Royal Society* anglesa al Brasil, es demostrava una de les prediccions sobre la curvatura de la llum en presència d'un camp gravitatori, relacionada amb la teoria general de la relativitat. Amb la presentació d'aquests resultats, els científics anglesos afirmaren que Einstein era el nou Newton. El 1921 era guardonat amb el premi Nobel de Física.

Després del salt a la fama, Einstein va ser convidat a visitar molts països. En els anys successius va acceptar algunes invitacions: 1921, Estats Units d'Amèrica i Regne Unit; 1922, França i Japó; el 1923, Palestina i Espanya; i el 1925 Argentina.

A Catalunya i Espanya, Einstein era conegut a través dels escrits del matemàtic, físic i enginyer Esteve Terradas de l'Institut d'Estudis Catalans, el qual va invitar al físic alemany en nom del Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya a visitar Barcelona i altres llocs.

Einstein va arribar a Barcelona sense que ningú l'anés a rebre a l'estació, ja que no havia tingut temps de telegrafiar abans d'agafar el tren a la ciutat francesa de Toulon. Rafael Campalans i Casimir Lana Sarrate, ambdós professors de l'Escola Industrial de Barcelona, van anar el divendres a veure a l'alcalde de Barcelona anunciant que Einstein ja havia arribat. A la ciutat comtal s'hostatjà a l'Hotel Colon de la Plaça de Catalunya.

La primera conferència la va impartir el dia 24 de febrer, la segona i tercera el dilluns dia 26 i dimarts dia 27; el 28 va donar una conferència addicional en la Reial Acadèmia de Ciències i Arts. Les despeses que tot això suposà foren de 3.500 pessetes. Entre els actes privats cal destacar un sopar organitzat per Rafael Campalans en homenatge a Einstein per al què es va fer un menú en llatí «relativista», segons van qualificar el diaris del temps, menú que amagava un petit enigma en cada plat. Tot seguit va marxar cap a Madrid.

El diari personal d'Einstein conté una descripció molt genèrica del pas per Barcelona «22-28 febrer. Estància a Barcelona. Molta fatiga, però gent amable (Terradas, Campalans, Lana, la filla de Tirpitz), cançons populars, balls, Refectorium. !Ha estat agradable!»¹⁷.

La visita d'Einstein a Barcelona cal situar-la en un context en el què la Mancomunitat de Catalunya culminava un esforç per la modernitat científica. Albert Einstein feia visible aquest esforç i obria esperances perquè nasqués una comunitat científica moderna a Catalunya¹⁸.

Aspectes polítics de la visita

Rafael Campalans era un enginyer industrial amb una cultura científica avançada, era també un dels dirigents d'un nou corrent socialista que compaginava la lluita pels drets dels treballadors i la igualtat social amb el reconeixement de la identitat catalana. L'admiració de Campalans per Einstein era, no només com a científic, sinó com a representant d'unes idees de justícia social, que Einstein havia defensat sempre¹⁹.

Campalans, Terradas i Einstein tenien en comú el fet d'haver-se manifestat contra la Primera Guerra Mundial, tot i que les seves posicions polítiques no fossin coincidents. Recordem que Einstein era un convençut pacifista i s'havia negat a subscriure un manifest que donava suport al kàiser alemany a la guerra, conegut com el «Manifest per al Món Civilitzat» o «manifest dels 93», nombre dels intel·lectuals més destacats que li donaren suport. Campalans i Einstein eren els que, des del punt de vista ideològic, estaven més propers. Els dos eren socialistes. Tanmateix, anys després, Campalans explicà que Einstein s'havia sorprès que ell es declarés al mateix temps nacionalista i socialista. Segons els esquemes polítics centreeuropeus, aquetes dues ideologies eren oposades –cal recordar que una de les causes de la Gran Guerra foren els nacionalismes. Quan Campalans es declarà socialista i nacionalista a la vegada, Einstein li va dir «*Això no lliga!*». Al cap de cinc dies de conviure amb Campalans i veure Catalunya, el savi va reflexionar: «*Ara comprenc i justifico el vostre paradòxic socialisme-nacionalista. Però això no és un nacionalisme veritable!. Si em voleu creure, prescindiu d'aquest nom funest*»²⁰. El nacionalisme entès per Einstein era un nacionalisme de connotacions conservadores i imperialistes que seguia la política alemanya²¹.

Si bé Einstein es manifestà contrari al comunisme, a partir del març de 1923 el compromís del físic es mogué cap a l'esquerra, ja que acceptà ser membre de diverses associacions com president de la Federació d'Amics del Socor Obrer Internacional, ingressà al Comitè per la represa de relacions amb la ciència soviètica i també ingressà a la Societat d'Amics de la Rússia Nova. Tot i ser entitats molt properes a la Unió Soviètica, respecte de la qual Einstein s'havia mostrat molt recelós, optà per donar suport a entitats que pretenien la unió dels pobles europeus. Al mateix temps, també intensificà el seu compromís amb el moviment sionista, després de comprovar en persona la viabilitat del projecte de retornar a Palestina, tot i veure que s'havia de fer d'acord amb la població àrab²², partidari d'un estat binacional on jueus i palestins tinguessin els mateixos drets.

És sorprenent veure com aquests fets i aquestes idees que manifestà Einstein segueixen tenint valor en els temps actuals.

Rafael Campalans fou el mitjancer de l'entrevista d'Einstein amb els sindicalistes catalans de la CNT, en concret amb Àngel Pestaña, amb el qual havia mantingut una entrevista el 27 de febrer amb motiu d'una conferència que va donat aquell dia a la CNT, i que provocà un problema polític, ja

que la premsa recollí que Einstein s'havia declarat revolucionari científic, el mateix que eren els obrers en la societat. Sembla que els periodistes havien atribuït Einstein paraules que no eren seves, cosa que actualment a vegades també segueix passant.

En aquells moments, la situació política i social a Barcelona era difícil: mentre Einstein era a Madrid, el 10 de març fou assassinat Salvador Seguí, el *Noi del Sucre*, dirigent de la CNT, i pocs mesos després de la visita d'Einstein a Catalunya, el general Primo de Rivera donava el cop d'Estat que establí un directori militar. Un dels objectius de les noves autoritats era fer desaparèixer l'obra de la Mancomunitat. Rafael Campalans, per la seva ideologia fou expulsat de l'Escola d'Industrials. Campalans va escriure a Einstein per explicar-li la situació i demanar-li que encapçalés un moviment de solidaritat a Europa que pressionés les autoritats espanyoles²³ En el context polític i social, aquesta petició no degué fructificar.

Bibliografia

-CARRERAS, Antoni, *Història de l'Espluga de Francolí. El medi natural i el medi humà*, vol I, L'Espluga de Francolí, 2004, p. 765.

-*El Francolí*, (l'Espluga de Francolí) 40, (28 de febrer de 1923), any I núm. 41, 15 de març de 1923, vegeu també la digitalització de l'Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà, a:

http://xacpremsa.cultura.gencat.cat/pandora/cgi-bin/Pandora.exe?fn=login;username=ac.conca.barbera;xslt=form-avanzado-arxiu;lang=es;came_from=HOME#top].

I l'edició facsímil en paper, vol I, publicat pel Centre d'Estudis Locals de l'Espluga de Francolí, editat pel Servei de Publicacions del Casal de l'Espluga l'any 1982. Núm. 40 i 41. (Tarragona)

-*Diari de Tarragona*, (Tarragona), 737, (27 de febrer de 1923) i 738,(28 de febrer de 1923). Vegeu digitalització a la Biblioteca-hemeroteca Ajuntament de Tarragona, *Diari de Tarragona*».(<http://www.tarragona.cat/lajuntament/conselleries/patrimoni/biblioteca-hemeroteca/premsa-digitalitzada-1>).

-ROCA, Antoni; «La amable visita de Einstein a Barcelona en 1923», *Quark*, núm. 31, gener-març, Barcelona (2004), p. 41-47.

-GLICK, Thomas F.; «Einstein a Barcelona: Ciència i societat a la Catalunya d'entreguerres», *Ciència. Revista Catalana de Ciència i Tecnologia*, (Barcelona), núm. 3 (octubre 1980), p. 146-155.

-SALLENT, Emma; ROCA, Antoni; «Sopar a Barcelona en honor d'Albert Einstein (1923)», *Revista de Física*,(Barcelona), número especial, (2005), p. 57-64.

-TULLA, Francesc Maria; «Albert Einstein en Poblet», *Poblet* (monestir de Poblet), II època, any II, núm. 6, (2003), p. 30-31.

Webs

Generalitat de Catalunya (2013), *Einstein a Catalunya*, accedit el dia 05/03/2013 (consultat a: <http://www.fundaciorecerca.cat/einstein/>).

Generalitat de Catalunya (2013), *El Govern commemora el 90è aniversari de la visita d'Einstein a Catalunya amb un portal divulgatiu i un programa d'activitats*, accedit el dia 05/03/2013 (consultat a: http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/AppJava/notapremsavw/detall.do?id=184369).

Biblioteca Nacional de España Hemeroteca digital. *Mundo Gráfico. Revista Popular Ilustrada. El Profesor Einstein, autor de la teoría de la relatividad, en el Japón, en Barcelona y en Madrid, 1923*, any XIII, núm. 592 (dimecres, 7 de març), p. 13, Consultat el 3/04/2013, <http://hemerotecadigital.bne.es/issue.vm?id=0002182992&search=&lang=es>).

Notes

1. CARRERAS, A., *Història de l'Espluga de Francolí. El medi natural i el medi humà*. Volum I, l'Espluga de Francolí, 2004, p. 765.
2. L'original d'aquesta fotografia no consta a l'*Archivo General de la Administración*. Probablement estigui perduda, però la revista *Mundo Gráfico*, la va publicar el 7 de març de 1923, en el núm. 592. Arran dels contactes mantinguts amb el Departament d'Economia i Coneixements de la Generalitat de Catalunya (Oficina de Comunicació de coneixement, Laura Nicolàs) hem pogut saber i esbrinar l'existència d'aquesta nova fotografia, tota vegada que hem trobat la seva referència completa, deslligada de l'*Archivo General de la Administración*.

- 3.. Informació facilitada per Joan Sabaté Carreras (87 anys), veí del carrer de la Font, núm. 6 (antiga Fonda Ibèrica) i Alberta Farran Nicasi (90 anys), neboda d'Alberta Nicasi Vidal (dades facilitades per Fina Queralt Fàbregas).
4. Si bé l'anomenat horari d'estiu es va introduir el 15 d'abril de 1918, amb l'avançament d'una hora a d'abril fins l'octubre, els anys 1920, 1921, 1922, 1923, 1925 i 1930 al 1936, l'horari no es va canviar. Per tant el 1923, l'hora era la solar.
5. Les referències horàries han estat esbrinades per Ramon Guasch i Montserrat, actual veí del carrer de la Font núm. 20 de l'Espluga de Francolí, casa on la fotografia de 1923 mostra els rajos del sol incidint en la façana fins el balcó reixat. També ha efectuat diverses fotografies en diferents franges horàries al mateix lloc on es va fer la fotografia del monestir de Poblet.
6. Era enginyer industrial. El 1914 fou encarregat dels serveis públics de la Mancomunitat de Catalunya, tasca que compaginà amb l'activitat docent a l'Escola d'Agricultura, a la Universitat Industrial de Barcelona i a l'Escola de Bibliotecaris. El 1917 fou nomenat director de l'Escola de Treball i el 1922 secretari general d'Ensenyament Tècnic i Professional de la Mancomunitat. Viatjà arreu d'Europa, cosa que el posà en contacte amb els moviments socialistes europeus i nord-americà, i a partir d'això milità en el Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE). Participà en l'escissió del PSOE que donà lloc a la Unió Socialista de Catalunya (USC), que discrepava del PSOE en les qüestions nacional, sindical i organitzativa. Després de la proclamació de la II República el 14 d'abril fou nomenat conseller d'Instrucció Pública. Líder de la USC, fou escollit diputat en les eleccions al Parlament de Catalunya de 1932, participà en la redacció de l'Estatut de Núria.
7. Era catedràtic d'Electrotècnica de l'Escola d'Enginyeria Industrial i de l'Institut d'Electricitat i Mecànica Aplicades.
8. Lana va ser un enginyer químic, membre de l'Institut de la Metal·lúrgia i Mecànica de Barcelona. Va desenvolupar junt amb altres enginyers el projecte Hispano-Suïssa d'Automòbils. Durant els anys 1920 viatjava amb freqüència a Alemanya on va contactar amb Einstein. Lana era molt afeccionat a la fotografia. Esdevindria diputat per Osca durant la II República.
9. Vegeu fotografia del passeig dels Arbres (camí de Poblet) feta per Pere Català i Pic probablement de l'any 1918 (CARRERAS, A., *Història de l'Espluga de Francolí. L'edat mitjana*, vol. III, L'Espluga de Francolí, 2000, p. 398).
10. Vegeu TULLA, F.M., «Albert Einstein en Poblet», *Poblet*, (Monestir de Santa Maria de Poblet), II època, any III, núm. 6, (2003), p. 30-31.
11. «[Cronologia del viatge de Einstein a Espanya, 1923]», «Einstein's journey through Spain, 1923», *Revista Quark*, núm. 36, (maig-agost 2005), p. 54-56.
12. Vegeu *El Francolí*, núm. 40, (28 de febrer de 1923), p. 6 i altres mitjans de comunicació, com el *Diari de Tarragona* (Tarragona), dels dies 27 i 28 de febrer de 1923 (núm. 737 i 738, p. 1 i 2, respectivament) també se'n van fer ressò, malgrat que assenyala erròniament al president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalch, com un dels acompanyants en la visita (consultat a Biblioteca-Hemeroteca Ajuntament de Tarragona).
13. Vegeu *El Francolí*, núm. 41, (15 de març de 1923), p. 6.
14. Ramon Rosich, actual director del Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí, ha esbrinat les particularitats d'aquest cotxe, cercant informació al Museu Salvador Claret i Sargatal de Barcelona.
15. *El Francolí*, núm. 40, (28 de febrer de 1923), p. 6.
16. *El Francolí*, núm. 40, (28 de febrer de 1923), p. 6-7.
17. Vegeu els articles d'Antoni Roca Rosell, professor d'història de la ciència i la tècnica de la Universitat Politècnica de Catalunya, «[La amable visita de Einstein a Barcelona en 1923], «The kind visit to Barcelona of Einstein in 1923», revista *Quark*, núm. 31, (gener-març, 2004), p. 41-47.
18. ROCA, A., «La amable visita», p. 47.
19. SALLENT, E.; ROCA., «Sopar a Barcelona en honor d'Albert Einstein (1923)», *Revista de Física*, núm. especial (2005), p. 58.
20. SALLENT, E.; ROCA, A., «Sopar a Barcelona», p. 63.

21. GLICK, T. F., «Einstein a Barcelona: Ciència i societat a la Catalunya d'entreguerres», *Ciència. Revista Catalana de Ciència i Tecnologia* (Barcelona), 3 (octubre 1980), p.153.
22. SALLEN, E.; ROCA, A., «Sopar a Barcelona», p. 63-64.
23. SALLEN, E.; ROCA, A., «Sopar a Barcelona», p. 63.

Rebuda: març de 2013.

Valoració: Dr. Antoni Jordà Fernández, Catedràtic d'Història del Dret i de les Institucions. Facultat de Ciències Jurídiques (Universitat Rovira i Virgili).

Acceptació: maig de 2013.